

ДАВНЬОГРЕЦЬКІ СПОРТИВНІ СВЯТА

У статті розглянуто історичний аспект зародження, становлення та розвиток спортивних свят і традицій Стародавньої Греції, які проходили протягом олімпійського чотириріччя. Розкрито значення давньогрецької агоністики, як головного елементу старогрецького буття

Ключові слова: Олімпійські ігри, пангерії, давньогрецька агоністика, гімнасії, гімнасіарх.

Постановка проблеми. Вже більше двох століть археологи досліджують і відтворюють історію стародавньої Греції, проводячи розкопки древніх міст-держав, поселень, некрополів, амфітеатрів та спортивних споруд не лише на території Еллади, а й на теренах усього Середземномор'я та Північно-причорноморського регіонів. Це територія північної Африки, Малої Азії, південь Італії, Іспанії, Франції та все узбережжя Чорного моря. За роки плідної і кропіткої роботи учені зуміли відтворити багато сторінок історії, економіки, релігії та культури еллінських міст-держав. Однак все ще є малодосліджені сторони старогрецького буття. Мова ідеться про вивчення старогрецьких свят та містерій, що становили найважливішу частину життя кожного грека античної доби. Свята – одна з головних форм суспільного життя і культури будь-якого народу. У давнину регулярні та екстраординарні свята і містерії відігравали набагато важливішу роль, ніж у період сьогодення. В Стародавній Греції свята і містерії були пов'язані з релігією. Вони об'єднували людей перед лицем шанованих отецьких богів і були структуротворчим чинником суспільного життя [7]. Афіняни, наприклад, пишалися великою кількістю свят, і це відбилося у знаменитій промові Перікла, записаній Фукітидом: "Більше, ніж який-небудь інший народ, ми надаємо відпочинок душі людини, вносячи до обрядності нашої релігії щорічні змагання і торжества... рідкісність яких виганяє смуток". Сучасні вчені визнають, що вивчення того, як відбувалися свята і як ставилися до них усі члени суспільства, характеризує народ аж ніяк не менше, ніж пряме вивчення його політичної, економічної, чи воєнної історії.

Життя древніх еллінів складалося з трудових буднів і святкових днів. Про значення святкових містерій неодноразово писали античні автори. Ось що говорив Страбон: "Спільним для греків і варварів є звичай виконувати священні обряди, поєднуючи їх зі святковим відпочинком. Адже відпочинок відволікає розум від людських занять і навіртає дійсно вільний розум до божественного". Греки не виробили канонічних релігійних догм, таких як християнська "Біблія", мусульманський "Коран" чи буддистська "Буддга-дгарма". Їхня віра виражалася, зазвичай, у процесуальних діях містерій, структуру яких зберігали хранителі культу того чи іншого отецького божества. Такими діями були різноманітні жертвоприношення і узливання, спів гімнів, культові танці під музику духових та струнних інструментів, принесення божественних дарів, феєричні процесії, музичні та спортивні змагання (агони). Саме спортивно-змагальна практика для греків була основною складовою калакагатії – давньогрецької естетики, що виражає ідеальне поєднання фізичної краси та духовної досконалості – як ідеал виховання людини.

Однак чомусь давньогрецька агоністика, з точки зору сучасних наукових знань, асоціюється лише з іграми старогрецької Олімпії. Хоча є велика кількість історичної інформації про інші спортивні свята у античних еллінів і до речі, не менш знаними і популярними, а ніж агони присвячені Зевсові Олімпійському. І тому, задля історичної справедливості, у цій статті ми вирішили розповісти про інші Давньогрецькі спортивні свята.

Мета роботи – за результатами узагальнення інформації науково-методичної літератури, доповнити та розширити повноту знань про заснування, становлення та розквіт давньогрецьких спортивних свят.

Результати дослідження та їх обговорення. Одна з особливостей релігії та культури греків полягала у проведенні загальногрецьких свят, що звалися пангеріями – урочистості з нагоди вшанування культу того чи іншого божества, покровителя старогрецького міста-держави, тобто всенародні збори. Елліни збиралися на пангерії, щоб вшанувати бога-покровителя і подивитися святковій містерії. До речі у цих процесіях брали участь усі греки незалежно від їхнього статусу і фінансового статку. Стародавні елліни не мали семиденного тижня (робоча п'ятиденка та два вихідні) і пангерії, які проводилися декілька днів, слугували для незаможних греків тогочасною відпусткою, під час якої вони мали відпочинок і набиралися сили для подальшої важкої фізичної роботи. Все населення міста під час пангерій було задіяне для проведення святкових процесій, містерій, жертвоприношень, а більша частина брала участь у мусичних, атлетичних і кінних агонах – головних заходах усіх релігійних свят [7]. Агоністика – (грец. agonisticos) здатність до боротьби, один із найголовніших елементів старогрецького буття і культури, принцип змагальності, творчий початок у діяльності людини. Агоністика – прагнення до самостверджуючих перемог

в атлетичних та інших змаганнях, що вимагало від еллінів постійно і цілеспрямовано тренувати фізичні якості: силу, витривалість, швидкість, спритність, формувати міць і велич власної душі [1]. Іншими словами змагальна діяльність була невід'ємною частиною існування стародавніх греків. Змагання античності проводилися для чоловіків і жінок, для юніорів та юніорок. Протягом багатьох століть агоністика, заняття фізичною культурою та зустрічі в гімназіях були невід'ємною частиною життя еллінів не тільки метропольної, а і колоніальної Греції. У гімназіях греки збиралися також для бесід на філософські теми. Там читали лекції вчені та філософи, виступали хори, співаючи оди та хорому лірику, місцеві поети і ритори, і загалом обговорювалися політичні, економічні та ін. питання. Нагадаємо, що Академія Платона та Ліцей Аристотеля також існували при афінських гімназіях [5-6]. У багатьох гімназіях були бібліотеки, в яких зберігалися твори філософів, драматургів, ораторів і, як правило, поеми Гомера. Збереглося кілька написів із каталогами книг із родоського, афінського та деяких інших гімназій. Північно-причорноморські гімназії відігравали не менш важливу роль культурних центрів колоніальної Греції [7].

До наших днів збереглась інформація про найдавніші змагання – агони у Олімпії. Зародження спортивних змагань сягає доісторичної доби, коли з давніми мешканцями пеласгічного племені, царя яких Еномая міф називає володарем давньогрецького міста Піси, з'єдналися ахейські племена. Останні прийшли в Еліді під проводом Пелопса. В пам'ять про якого пізніше засновані поховальні ігри, що здійснювалися на берегах Алфея і поєднувалися із ритуалами шанування пеласгічного Зевса. Ігри та культ Зевса збереглися і після того, як сюди прийшов легендарний Геракл (його ім'я служить міфічним виразом доричного впливу). Відтепер Геракл вважався засновником Олімпійських свят, відновником ігор Пелопса і засновником тих установ, завдяки яким Олімпія стала осередком спортивних свят не тільки Пелопоннесу, а й усієї Греції.

Історичний час ігор у Олімпії починається з того моменту, коли три грецькі царі – Лікурґ зі Спарти, Клеосфен з Піси та Іфіт з Еліди уклали священний союз, яким встановлювався порядок Олімпійських ігор, і текст якого був написаний на металевому диску, що, за свідченням Плінія Старшого, можна було побачити принаймні в 200 році до н.е. І сталася ця знаменна подія 884 року до н.е.

Обживаючи нові території ойкумени греки несли з собою і передавали усім народам, з якими вони контактували, знання та культуру, а також теоретичні і практичні знання у сфері фізичної культури і змагальної практики – агоністику. Таким чином, за свідченнями сучасних науковців, давньогрецька агоністика набула популярності у більшості міст середземноморського та північно-причорноморського регіонів [2-7].

Протягом олімпіади спортивні свята проводилися, як на теренах метрополії, так і на теренах грецьких колоній. Найбільш значущими в Стародавній Греції вважались Олімпійські ігри, які проходили в Олімпії на честь Зевса Олімпійського. Однак були не менш популярні серед еллінського населення змагання, що носили загальногрецький характер. До нас дійшли відомості про Немейські, Піфійські, Істмійські ігри, гераклеї та ін., які були досить популярними у греків за часів античності.

Немейські ігри (Немеї), як і Олімпійські, проводилися на честь бога Зевса. Перші такі ігри відбулись у 573 році до н.е. в місті Немеї, і з того часу проходили регулярно, кожні два роки: весною – другого, а восени – четвертого року олімпійського чотириріччя. Під час проведення археологічних розкопок у місті Немеї були знайдені рештки фундаментальних спортивних споруд – стадіону з трибунами для великої кількості глядачів, плавального басейну, гімназія, а також рештки готельних споруд, лазень тощо. Розвинена структура спортивних споруд та споруд, що обслуговують спортивні заходи указують на неабияку популярність серед греків змагань у цьому еллінському місті. Програма ігор була представлена бігом, боротьбою давньогрецьким пентатлоном – до складу якого входили змагання з бігу на один стадій (192 м 27 см), стрибки з альтерами (за своїм призначенням нагадували сучасні гантелі), металеві дисципліни диску та спису і остання складова – боротьба. Переможців цих змагань увінчували вінцем з плюща або селери.

Піфійські ігри (Піфії) відбувалися в Дельфах на честь бога Аполлона. Назву ігри отримали завдяки перемозі Аполлона над змієм Піфоном. Ігри започатковані 586 р. до н.е. і проходили один раз на чотири роки. Про зв'язок ігор з культом бога Аполлона говорить і той факт, що на початку заснування ігор до програми входили тільки мусичні агони – виступи співаків, хорів, танцюристів, музик, покровителем котрих був божественний Аполлон. Але, як говорить давньогрецька легенда, 586 року до н.е., після однієї з воєн між грецькими містами-полісами в пам'ять про загиблих у Дельфах вперше були проведені перегони колісниць, а з 582 року до н.е. Піфії набули загальногрецького характеру. Нагородою переможцю були спочатку яблука, а згодом – вінець з лаврових гілок.

Істмійські ігри (Істмії) були організовані для вшанування володаря морів бога – Посейдона. Вони проходили в основному бору на Істмійському перешийку поблизу міста-поліса Корінф з 581 року до н.е. кожні два роки: восени – другого та влітку четвертого року Олімпіади. Програма Істмії складалася з виступів флейтистів і кіфаристів та спортивних змагань: бігу, боротьби, панкратію, перегонів колісниць та коней. Корінф був великим, впливовим і знаним у античній Греції містом, тому спортивні свята проходили завжди з відповідною величиною та помпезністю, що привертало велику кількість спортсменів. Переможців Істмійських ігор, як і ігор у Олімпії оспівували величні грецькі менестрелі Піндар і Вакхлід. Нагороджували чемпіонів вінцем із соснових гілок.

Досить поширеними в Стародавній Греції змаганнями були Гераклеї (на честь давньогрецького воїна-героя Геракла), які проходили в різних містах півострову Пелопонес. Гераклеї проводили у місті Фіви (батьківщина Геракла), у місті Сікіоні, на островах Кос і Мендос. Переможців цих ігор нагороджували

вінками з плюща або вічнозеленого лавру. На острові Делос восени проходили Делійські ігри (Делії), на них приїздили представники з усіх староеллінських полісів. Меншими за форматністю але теж популярними були Алкотай – чоловічі змагання в місті Мегери – спортивні свята в Спарті на честь героя Троянської війни Ахіллеса. Жінки теж мали свої ігри – Гереїди в Олімпії та у місті Аргосі (на честь богині Гери), Артемії у Спарті (на честь богині Артеміди).

Для юнаків і дівчат спортивні свята проходили в північному Причорномор'ї в гімнасіях місті Горгіппії (територія поблизу міста Анапа, Російська Федерація). Керівники гімнасій влаштовували Гермеї – щорічні торжества на честь покровителя спортивних шкіл і всіх атлетів – бога Гермеса. Про такі свята з різноманітними агонами відомо в багатьох грецьких містах-державах. У Північному Причорномор'ї Гермеї згадуються в епіграфічних пам'ятках Ольвії, Херсонеса та Горгіппії. Горгіппійські гімнасіархи (керівники гімнасій) готували до щорічних Гермеї чотири вікові групи: хлопчиків 12-15 років, юнаків і дівчат 16-17 і 18-19 років і дорослих – старших 20 років. У останній групі найчастіше перемагали чоловіки 26–30 років, а найстаршому переможцю, за інформацією що збереглася з сивої давнини, виповнилося 48 років. Із цього можна зробити висновок, що в агонах брали участь громадяни принаймні вік яких досягав 50 років. У Горгіппії знайдено великий мармуровий напис з іменами переможців у "доліхосі" – довгому бігові, під час свята на честь Гермеса. Цей не повністю збережений каталог містив імена кількох сотень чемпіонів у різних видах змагань, що проходили протягом кількох десятиріч, починаючи з кінця IV ст. до н.е. Горгіппійський напис показує, як із хлопчиків виростали дорослі переможці, наприклад, призери в короткому бігу серед хлопчиків через кілька років вигравали довгий біг у старшій групі. Про це говорять імена в каталозі. Там серед чемпіонів зустрічаються брати, батьки та сини. Вони, ймовірно, належали до заможних родин, члени яких могли приділяти тренуванням тривалий час, у той час як бідняки цілий день, коли був відкритий гімнасій, працювали.

Головними змаганнями старогрецької Олімпіади вважались у еллінів ігри, які проводились в кінці літа, змагання що проходили на початку і в середині року, за виключенням Піфійських, вважались підготовчими до основних стартів (таблиця 1).

Таблиця 1

Спортивні свята старогрецької Олімпіади

Олімпіада (роки)	Час проведення ігор		
	лютий-березень	травень-червень	серпень-вересень
I	Делії	Гераклеї в Фівах	Олімпійські ігри
II	Немеї	Гераклеї в Сікіоні	Істмії
III	Гераклеї (о. Кос)	Піфії	Панафінеї
IV	Гераклеї (о. Мендос)	Істмії	Немеї

Особливою шаную та повагою в ті далекі часи, користувався переможець чотирьох головних змагань року Олімпіади. Чемпіона Піфійських, Немеїських, Істміїських та Олімпійських ігор називали – періодоніком. Періодоніки були знаними у всіх містах-полісах Греції античних часів. Навіть не всі заможні греки користувалися ісополітією – рівними правами на батьківщині і в дружніх містах-полісах, зате такою шаную користувалися знані олімпійці.

Еталоном для спортивних агонів у різних містах метропольної і колоніальної Греції зазвичай був набір змагань та їх порядок, встановлений на іграх у Олімпії: біг звичайний, подвійний і довгий, п'ятиборство, боротьба, кулачний бій, панкратій. Далі виступали вершники та візничі на колісницях, запряжених парою або четвіркою коней. Але все ж таки до традиційної програми змагань, організатори агонів старогрецьких міст-полісів намагалися додати національного та етнічного колориту. Таким чином намагаючись виокремити своє спортивне дійство з загалу старогрецьких спортивних свят, надавши йому особливого значення. Деякі агони вирізнялися рідкісними і навіть унікальними видами змагань: ольвіополіти (мешканці міста Ольвія – грецька колонія на березі Чорного моря) змагалися у стрільбі з лука скіфського, а не грецького типу, а в Горгіппії нагороджували атлета, який мав найміцніше і найкраще тіло, у Херсонесі (грецьке місто-колонія на березі Чорного моря) проводили більше ніде не відому анкіломахію – судячи з назви, метання кулі або дротика з петлі.

Підготовка учасників до спортивних заходів у стародавній Греції складалася не лише з повсякденних тренувань, окрім фізичного вишколу майбутні агоністи (учасники змагань) приносили офіру, молилися і в такий спосіб вшановували богів-покровителів міст-полісів де проходили змагання. З підготовкою до агонів розпочиналась і екехирія – інституція, яка забороняла всім містам-полісам вести війни під час Олімпійських ігор і не тільки. До речі, ця традиція має сенс і в наш час. Період перемир'я в древній Елладі продовжувався десь близько трьох місяців щороку, цього було досить, задля того щоб атлети підготувались до спортивних поєдинків. До участі у іграх допускались всі вільні грецькі громадяни (окрім рабів) при умові, якщо ті протягом 10-12 місяців до змагань будуть напружено готуватись до спортивної боротьби у себе на батьківщині.

Виходячи з вищесказаного можна зробити наступні **висновки**:

1. Головна особливість Грецької релігії і культури античних часів полягала у проведенні загальногрецьких свят та містерій, складовою частиною яких були спортивні свята на яких вишколені греки демонстрували свою майстерність, вшановуючи у такий спосіб богів-покровителів та встановлюючи таким чином містичний зв'язок з небожителями. Так як їхнє життя та процвітання повністю залежало від богів-олімпійців.

2. Атлетична діяльність у житті греків посідає чи не найголовніше місце, завдячуючи агоністиці елліни самоідентифікувалися як могутній, культурний та воєнний етнос стародавніх часів Середземноморського регіону.

3. На нашу думку, помилково вважати, що найпопулярнішими іграми у стародавній Греції були змагання у Олімпії. Не менш значущими для древніх еллінів були агони у місті Немеї, Дельфах, поблизу міста Корінфа, ігри на честь величного воїна-героя Геракла та ін.

Перспективою подальшого наукового пошуку має стати впровадження одержаних знань про античні спортивні свята стародавньої Греції до лекційного матеріалу навчальної дисципліни "Олімпійський спорт".

Використані джерела

1. Бубка С.Н. Олимпийский спорт в обществе: история развития и современное состояние / С.Н. Бубка. – К.: Олимп. лит., 2012. – 260 с.
2. Волошин А.П. У Олимпийской черты / А.П. Волошин, Ф.М. Ксензенко. – К.: "Молодь", 1988. – 400 с.
3. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта / Л. Кун. – М.: "Радуга", 1982. – 398 с.
4. Куриной И.И. Игры угодные богам / И.И. Куриной. – М.: Астрель: АСТ; Владимир: ВКТ, 2010. – 318 с.
5. Олимпийский спорт: в 2 т. / В.Н. Платонов, М.М. Булатова, С.Н. Бубка [и др.]; под общ. ред. В.Н. Платонова. – К.: Олимп. л-ра, 2009. – Т. 1. – 736 с. : ил. – Библиогр.: С. 730-735.
6. Платонов В.Н. Олимпийский спорт / В.Н. Платонов, С.И. Гуськов. – К.: Олимп. лит., 1994. – 492 с.
7. Скржинська М.В. Античні свята в містах Північного Причорномор'я / Марина Скржинська. – К.: Наш час, 2011. – 303 с.: іл. – (Невідома Україна). – Библиогр.: С. 299-301.

Lazorenko S., Chkhaylo N.

ANCIENT GREEK SPORT FEST

This article deals with historical aspect of appering, developing sport fests and traditions of ancient Greece, which were holding during the Olympic four year period. The meananing of ancient Greek agonistics as a main element of ancient Greeks existant is discovered.

Key word: *Olimpic Games, ancient Greek agonistics, panaheryy, gymnasium, gymnasiarh.*

Стаття надійшла до редакції 15.09.2014 р.